

120 РОКІВ ВІД ДНЯ ВРУЧЕННЯ ПЕРШОЇ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Нобелівська премія (англ. Nobel Prize, швед. Nobelpriset) — одна з найпрестижніших міжнародних премій, яку щорічно присуджують за видатні наукові дослідження, революційні винаходи або значний внесок у культуру чи розвиток суспільства. Сума премії змінюється залежно від доходів Фондації Нобеля.

Присуджується щорічно з 1901 року за видатні заслуги у галузі фізики, хімії, фізіології та медицини, літератури та діяльності за збереження миру. 1968 року Банком Швеції заснована так звана Нобелівська премія з економіки (швед. Nobelpriset i ekonomi), офіційна назва — Премія Шведського центрального банку з економічних наук пам'яті Альфреда Нобеля (швед. Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne), вперше присуджена наступного, 1969 року.

Згідно з правилами Фонду, Нобелівська премія може вручатися одній людині лише один раз. Однак, за всю історію було 4 винятки з цього правила.

У 30-х роках минулого століття Адольф Гітлер і Беніто Муссоліні, лідери нацистського і фашистського режимів відповідно, були номіновані на Нобелівську премію миру. Обидва вони її не отримали.

Близько 43% всіх людей, які отримали Нобелівську премію - американські громадяни.

Середній вік Нобелівських лауреатів перевищує 50 років.

Наймолодшому лауреату на момент вручення премії було 25 років, а найстаршому - 90.

Нобелівська премія миру може бути вручена як людині, так і організації, а от всі інші - тільки фізичній особі. Міжнародна організація Червоний Хрест, наприклад, тричі була нагороджена Нобелівською премією миру.

У своєму заповіті Альфред Нобель окремо просив вручати премію без оглядки на національність номінантів. А премію миру він зажадав вручати за внесок в об'єднання націй, знищення рабства і зниження чисельності діючих армій.

Двічі в історії Нобелівська премія вручалася посмертно. Хоча навіть тричі, але в третій раз Нобелівський комітет на момент затвердження переможця не знав, що той раптово помер.

Коли англійського фізика Поля Дірака в 1933 році нагородили Нобелівською премією, він хотів відмовитися від неї, оскільки ненавидів рекламу. Однак Резерфорд все ж умовив колегу отримати нагороду, оскільки відмова стала б ще більшою рекламою.

Кілька разів переможці все-таки відмовлялися прийняти Нобелівську премію з тих чи інших причин.

За часів гітлерівської Німеччини, німецьким ученим офіційно заборонено було приймати Нобелівську премію. Так без неї залишилися троє німців, двоє хіміків і один лікар.

Махатма Ганді 5 разів номінувався на Нобелівську премію миру, але так її і не отримав.

102-й елемент періодичної системи Менделєєва має назву нобелій. Назву він отримав на честь Альфреда Нобеля.

Пародійна версія Нобелівської премії, відома, як Шнобелівська, вручається за найнепотрібніші і незрозумілі винаходи. Однак, один учений, нідерландець радянського походження Андрій Гейм, отримав їх обидві.

Альберт Ейнштейн, який отримав Нобелівську премію, віддав всі гроші, які вручаються разом з цією нагородою, своїй колишній дружині, оскільки в їх шлюбному контракті було зазначено, що він зобов'язаний вчинити саме так, якщо отримає цю премію.

Люди, що народилися 21 травня або 28 лютого, отримували Нобелівську премію частіше, ніж всі, хто народився в інші дні.

Розмір фінансової винагороди за Нобелівську премію коливається рік від року, але в цілому становить трохи більше мільйона доларів.

Всього переможців може бути не більше 3 осіб щорічно, і премія ділиться між усіма ними. Але може трапитися і так, що переможців не буде зовсім.

Німецький фізик Арнольд Зоммерфельд, який відзначився досягненнями в квантовій теорії, електронній теорії, електродинаміці і багатьох інших наукових областях, з 1917 по 1951 роки 84 рази номінувався на Нобелівську премію, але так її і не отримав. Зоммерфельд донині тримає рекорд за цим показником. Зате Нобелівськими лауреатами стали семеро його студентів.

Серед нобелівських лауреатів близько 20% людей є євреями, або ж мають єврейське коріння.

Альфред Нобель у своєму заповіті не вказував необхідність видавати премію за досягнення в галузі економічних наук. Премію з економіки імені Альфреда Нобеля заснував Банк Швеції тільки в 1969 році. Її іноді неофіційно називають «Нобелівською премією з економіки».

Іван Франко – єдиний український письменник, номінований на Нобелівську премію в галузі літератури, але він так її і не отримав, бо помер за кілька місяців до вручення.

Найчастіше від моменту відкриття до отримання вченим Нобелівської премії проходить чимало часу. В середньому доводиться чекати 20-30 років.

У минулому основною причиною відсутності українців у нобелівських списках стала одна з умов офіційної участі в змаганні інтелектуалів світу – державність народу, представники якого претендують на високу нагороду, тобто те, чого наша країна була позбавлена протягом багатьох десятиліть, поки утримувалася у складі СРСР. Не варто забувати і про

те, що на висунення лауреатів-українців в області тієї ж літератури, негативно впливав і постійно занесений над ними меч каральних органів тоталітарного режиму. Українська письменниця Оксана Забужко влучно зауважила з цього приводу: "Давайте не забувати, що українських авторів ще недавно, на пам'яті нових поколінь, як тільки їм загрожувала Нобелівська премія, вбивали ті, хто був дуже в цьому незацікавлений, котрі дуже остерігалися, щоб Нобелівська премія, цей найгучніший мікрофон у світі, не потрапив у руки українця, і доля Василя Стуса тут є не єдиною, насправді це велика тема, чому Бажан відмовився від номінації – тому що він хотів ще трохи пожити".

Сьогодні Україна має відроджену незалежність, тож для її громадян відкрилися можливості увійти до кола обраних. Хоча зараз говорити про найближчу перспективу здійснення українських претензій на Нобелівську премію нереально. Відсутність належних умов для наукових досліджень, недостатнє фінансування науки, мізерні зарплати та пенсії, брак зацікавленості в нових дослідженнях і проектах з боку української влади та українського суспільства роблять українських вчених неконкурентоспроможними на світовому "науковому ринку", заважають розвитку сучасної науки в Україні, викликають відтік мізків у високорозвинені країни з кращими умовами життя і праці. Україна як ніколи потребує нових ідей, нових ініціатив, чималих грошових вкладень саме в інтелектуальну сферу. Є надія, що теперішній стан не стане остаточним вердиктом, адже попри все наші вчені беруть активну участь у міжнародному науковому житті.